

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI

PEDAGOGICKÁ FAKULTA

Katedra psychologie a patopsychologie

Bakalářská práce

Petra Šenkyříková

PŘIPRAVENOST DĚTÍ K ZAHÁJENÍ POVINNÉ ŠKOLNÍ DOCHÁZKY

OLOMOUC 2014

Vedoucí práce: Doc. PhDr. Eva Urbanovská, Ph.D.

Čestné prohlášení

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracovala samostatně a užila jen uvedených pramenů a literatury.

V Olomouci dne 26. 6. 2014

.....
Petra Šenkyříková

Poděkování

Děkuji paní Doc. PhDr. Evě Urbanovské, Ph.D. za odborné vedení, cenné rady, trpělivost a ochotu, kterou mi v průběhu zpracování bakalářské práce věnovala.

Poděkování patří i panu řediteli, učitelkám a dětem ZŠ a MŠ, se kterými jsem výzkum konzultovala a realizovala.

OBSAH

ÚVOD	5
I TEORETICKÁ ČÁST	7
1 OBDOBÍ PŘEDŠKOLNÍHO VĚKU	8
1.1 TĚLESNÝ VÝVOJ A MOTORIKA	8
1.1.1 Hrubá motorika	8
1.1.2 Jemná motorika	9
1.1.3 Dětská kresba	9
1.1.3.1 Vývoj dětské kresby	9
1.1.3.2 Vývoj kresby lidské postavy	11
1.2 VÝVOJ POZNÁVACÍCH PROCESŮ	12
1.2.1 Vnímání	12
1.2.2 Paměť	13
1.2.3 Pozornost	13
1.2.4 Představivost	13
1.2.5 Myšlení	14
1.2.6 Řeč	16
1.3 EMOČNÍ A SOCIÁLNÍ VÝVOJ	18
1.3.1 Vývoj citů	18
1.3.2 Sociální vývoj	19
2 LATERALITA	20
2.1 DEFINICE A KLASIFIKACE	20
2.2 DIAGNOSTIKA LATERALITY	22
2.3 LEVÁCTVÍ	25
2.3.1 Historie vzniku leváctví	25
2.3.2 Přecvičování levorukých a možná rizika	26
3 ŠKOLNÍ ZRALOST A ŠKOLNÍ PŘIPRAVENOST	27
3.1 OBJASNĚNÍ ZÁKLADNÍCH TERMÍNŮ	27
3.1.1 Školní připravenost	27
3.1.2 Školní zralost	28
3.1.2.1 Tělesná zralost	28
3.1.2.2 Kognitivní zralost	28
3.1.2.3 Emoční a sociální zralost	29
3.2 ZÁPIS DO ŠKOLY	29
3.2.1 Tradiční zápis	29
3.2.2 Netradiční zápis	30
II PRAKTICKÁ ČÁST	31
4 VÝZKUMNÝ PROJEKT A JEHO REALIZACE	32
4.1 STANOVENÍ CÍLŮ	32
4.2 STANOVENÍ VÝZKUMNÝCH OTÁZEK	32
4.3 POUŽITÉ METODY VÝZKUMU	32
4.3.1 Dotazník	33
4.3.2 Orientační test školní zralosti	34
4.3.3 Vyšetření laterality zkouškou dle Matějčka, Žlaba	38

4.4	SLEDOVANÝ SOUBOR A PRŮBĚH ŠETŘENÍ.....	42
5	VÝSLEDKY ŠETŘENÍ A JEJICH ANALÝZA	43
5.1	VYHODNOCENÍ ORIENTAČNÍHO TESTU ŠKOLNÍ ZRALOSTI	43
5.2	VYHODNOCENÍ ZKOUŠKY LATERALITY	45
5.3	VYHODNOCENÍ DOPLŇJÍCÍHO DOTAZNÍKU	45
6	SHRNUTÍ VÝSLEDKŮ VÝZKUMU A DISKUSE.....	47
	ZÁVĚR.....	49
	SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY	50
	SEZNAM POUŽITÝCH SYMBOLŮ A ZKRATEK.....	52
	SEZNAM OBRÁZKŮ.....	53
	SEZNAM TABULEK	54
	SEZNAM PŘÍLOH.....	55

ÚVOD

Zahájení povinné školní docházky znamená velkou zátěž nejen pro dítě, ale také pro jeho rodiče a celou rodinu. Setkáváme se s obavami rodičů o to, abych jejich dítě bylo ve škole úspěšné a zvládalo všechny požadavky, které na něj budou v průběhu kladeny.

Dítě mezi 5. – 7. rokem, dosud si převážně hraje, nebo vykonávající činnost podle jeho přání, je náhle tlačeno k soustavné, disciplinované práci, která je kontrolovaná a hodnocená autoritou. Je tedy nutné, aby bylo dítě, nastupující do základní školy, dostatečně zralé a připravené po všech stránkách. Zda je dítě připravené na vstup do školy či není, je posuzováno z více hledisek. Proto bychom měli při zápisu dítěte do první třídy prozkoumat všechny tyto hlediska velmi podrobně.

V dnešní uspěchané době se setkáváme stále s větším počtem nedočkavých rodičů, kteří i navzdory tomu, že jejich dítě vykazuje určitou nevyzrálou, ale dosáhlo šestého roku života, jej tlačí k primárnímu vzdělávání, a to s sebou nese určité důsledky. Ne všechny děti jsou v šesti letech připraveny na takový nápor.

Téma *Připravenost dětí k zahájení povinné školní docházky* jsem si vybrala, protože jsem přesvědčena, že s touto problematikou bych pro své budoucí povolání učitelky v mateřské škole, měla být dostatečně obeznámena a v případě zjištění nedostatků, bych měla vědět, jak tyto mezery ve vývoji kompenzovat.

Cílem bakalářské práce je prozkoumat, jaká je úroveň připravenosti z pohledu Jiráskova testu a testu laterality dle Matějčka a Žlaba.

V první kapitole teoretické části se zabývám popisem vývoje dítěte v předškolním období, co se týče tělesného vývoje a motoriky, vývoje poznávacích procesů a sociální adaptace v různých sociálních skupinách. Zmiňuji zde také vývoj dětské kresby a důležitost hry v předškolním období, jakožto nejpřirozenější a dominantní formy aktivity.

Druhá kapitola se zaměřuje na laterality párových orgánů (horních a dolních končetin, očí a uší). V kapitole uvádím základní pojmy související s lateralitou a její diagnostiku, ale také se zaměřuji na problematiku levorukosti, se kterou mám vlastní zkušenost, neboť jsem vrozený levák.

V třetí kapitole objasňuji základní termíny školní zralosti a školní připravenosti, které lidé považují za totožné. Zabývám se také zápisem do 1. třídy, při kterém dochází k dia-

gnostice dítěte a posouzení, zda je pro školu již zralé a připravené, nebo zda mu bude navržen odklad povinné školní docházky.

Součástí práce je také praktická část, jež je zaměřená na samotný výzkum realizovaný při zápisu dětí do první třídy. Cílem bylo zjistit úroveň připravenosti dětí k zahájení povinné školní docházky z pohledu orientačního testu školní zralosti dle Jiráska a testu laterality dle Matějčka a Žlaba.

I. TEORETICKÁ ČÁST

1 OBDOBÍ PŘEDŠKOLNÍHO VĚKU

„Všichni dospělí byli dětmi, ale málokdo si na to pamatuje.“

(Sain Antoine De Exupéry)

Období předškolního věku je pro dítě velmi důležitým obdobím. V této době prochází dítě mnoha změnami, jedná se o změny psychické, sociální, ale také tělesné. Tento věk se vyznačuje velkým množstvím pohybu a je označován jako období rozkvětu a hry, děti si rády hrají, cíleně a systematicky. Dále se také uvolňují vazby dítěte na rodinu a to se prosazuje ve skupině svých vrstevníků.

„Předškolní období trvá od 3 do 6-7 let. Konec této fáze není určen jen fyzickým věkem, ale především sociálně, nástupem do školy.“ (Vágnerová, 2000, s. 102)

1.1 Tělesný vývoj a motorika

Dle Kurice (1986, s. 132) se dítěti ve věku od tří do šesti let zřetelně mění konstituce těla. Organismus roste poměrně rychle (5-10 cm ročně), jisté zpomalení se projevuje v přibírání na hmotnosti (pouze 2-3 kg ročně). Typická baculatost předcházejícího období se ztrácí, tělo je štíhlejší, v tělesném vývoji vznikají disproporce mezi růstem končetin, trupu a hlavy. Svalstvo je měkké a oblé, formované více tukem než svalovinou.

Na konci předškolního období je tzv. „*perioda růstu*“, tzv. období vytáhlosti. Také pokračuje osifikace kostí, zhruba ve věku šesti let se dovršuje osifikace zápěstních kůstek, což má význam pro rozvoj jemné motoriky. (Šmelová et al., 2012)

Nesmíme opomenout také konec prořezávání mléčných zubů, tudíž dočasný chrup je při zahájení povinné školní docházky zpravidla kompletní. S rozvojem chůze se vyvíjí příčná a podélná klenba nohy a chůze se tak stává pružnější. Dítě díky tomu dovede vyrovnat nerovnost terénu a má mnohem větší stabilitu. (Lisá, 1986)

1.1.1 Hrubá motorika

Šimíčková-Čížková et al.(2010) v knize uvádí, že se postupně zdokonaluje *hrubá motorika*, kdy na počátku tohoto období jsou pohyby rukou a nohou ještě málo koordinované, ale v průběhu se chůze *automatizuje*. Zdokonalují se také další přemísťovací pohyby,

jako například běhání, skákání, pohyb po nerovném terénu, výstup a sestup po schodech atd. Koncem tohoto období je dítě schopno zvládat činnosti, které již vyžadují složitou *pohybovou koordinaci*, např. jízda na koloběžce, kole, bruslení, lyžování, plavání.

„Tato pohybová koordinace se projevuje ve schopnosti plné sebeobsluhy – dítě se samostatně obléká a svléká, uklízí a skládá si věci, zavazuje tkaničky, samostatně pečuje o svou hygienu.“ (Šulová, 2004, s. 67)

1.1.2 Jemná motorika

Šmelová (2012) ve své knize popisuje, jak je důležitá v tomto období jemná motorika, kterou si dítě rozvíjí zejména při manipulaci s tužkou, nůžkami, při zacházení s přiborem, házení a chytání míče a dalších manuálních činnostech.

Tato manuální zručnost úzce souvisí s hrou, která je, pro dítě předškolního věku, hlavní náplní dne. (Trpišovská, 2006, s. 17)

„Hra je jeden z nejefektivnějších způsobů, jak zjednodušit život. Přesně to jsme dělali jako děti, ale v dospělosti jsme si hrát zapomněli.“ (Albert Einstein)

1.1.3 Dětská kresba

V rámci diagnostiky můžeme o dětské kresbě hovořit jako o „královské cestě“ k poznání dětské psychiky. Výtvarný projev se vedle pohybového řadí mezi základní dětské aktivity, neboť výtvarný proces umožňuje dítěti vyjádřit své pocity, přání, obavy a představy, které jsou vlastní jeho prožívání. V ontogenetické psychologii znamená dětská kresba možnost poznání vývojového stupně dítěte, jak se dívá na svět, jak vnímá nás, co ho zajímá, co má rádo apod. Kresba úzce souvisí s vývojem motoriky, myšlení a emocí. Umožňuje navázání kontaktu a překonání problému při adaptaci na nové prostředí. (Šimíčková-Čížková, 2010)

1.1.3.1 Vývoj dětské kresby

V. Příhoda (1967) rozlišuje kresbu na jednotlivá stádia:

1. Stádium črtací experimentace (před 2. rokem)

Jedná se o první grafické aktivity pozorovatelné u dětí od konce prvního roku života. Jde o málo koordinovanou, bezplánovitou a bezobsažnou aktivitu, kdy pohyby ruky vycházejí nejprve z ramenního kloubu, posléze ze zápěstí. Rané čáranice jsou pravděpo-

dobně prostým potěšením zanechat po sobě nějakou stopu. Nejprve se objevují čáry kyvadlové a obloukové, později kruhovitě.

2. Stádium prvotního obrazu (po 3. roce)

Jde o prvotní obrys, lineární znázornění. Dítě nejprve význam kresby pojmenovává až dodatečně, později však nejdříve určí význam kresby a poté začne malovat.

3. Stádium lineárního náčrtu (kolem 4. roku)

Dítě si v tomto období vytváří základní hrubou podobu zvoleného objektu s jeho hlavními znaky. Tento typ kresby je již kresbou uvědomělou a tematicky zaměřenou – nejčastěji na člověka. Fantazie dítěte v těchto případech splývá s realitou – to co dítě zvýrazní, se řídí subjektivním názorem a pocitem. Dítě kreslí, co se mu líbí, většinou to, co je větší a barevné. Nezvládá stále ještě proporce a prostor, mnohdy kreslí i to, co nelze vidět - *transparence*.

4. Stádium realistické kresby (5. – 6. rok)

Kresba se stává *dvojdímenzionální* s typickými detaily. Končí období spontánní kresby, neboť se zvyšuje kritičnost k vlastnímu výkonu.

5. Stádium naturalistické kresby (po 10. roce)

Jedná se o stádium ukončení vývoje kresby a ztrátu fantazijních prvků. Dítě již nekreslí dle toho, co o předmětu ví, ale jak se skutečně jeví. Charakteristické je zlepšování proporcí, kresba je perspektivní, stínovaná, dítě se také snaží o prostorové vyjádření a zachycení pohybu. Kolem 11. roku se dítě dostává do tzv. „*krize kresebného projevu*“.

Důležité pojmy související s kresbou:

- Antropomorfismus = přisuzování neživým objektům lidské vlastnosti
- Antropocentrismus = zaměření se na člověka
- Animismus = zaměření se na nadpřirozené jevy (víly, skřítci)
- Grafoidismus = naklonění kresby (šikmý sklon obrázku)
- Transparence = rentgenové vidění (př. Otesánkovi vidíme až do břicha)
- Automatismus = určité vytipování obrázku, který dítě kreslí neustále dokola a dokončuje jej

1.1.3.2 Vývoj kresby lidské postavy

Jelikož je dítě antropocentrické, bývá lidská postava nejčastějším a nejoblíbenějším námětem kreseb. Poprvé se s tímto námětem setkáváme mezi **3. a 4. rokem**. Nejčastěji dítě kreslí kruh nebo ovál, který vnímá jako prostor ohraničující důležité lidské znaky (vlasy, oči, nos, ústa). Přímo k hlavě připojuje několik paprskovitých čar a vzniká známá kresba *hlavonožce* (obr. 1 vlevo-nahoře). Později jsou znázorňovány ruce, které jsou připojovány buď k hlavě, nebo nohám. Prvním náznakem trupu bývá vodorovná čára mezi lineárně nakreslenýma nohama. **V pěti letech** už dítě opouští od lineární kresby a začíná kreslit dvojdimenzionálně. Proporce zatím nejsou v souladu – trup bývá menší než hlava, která je pro dítě stále nejvýznamnější. **Kolem šestého roku** dítě nasazuje paže na trup, hlavu pokrývají vlasy. Lidská postava bývá stále ještě kreslena po částech, které k sobě dítě mechanicky připojuje, mluvíme o tzv. *montované kresbě*. **V sedmi letech** dochází ke zpřesnění proporcí, paže jsou již na správném místě – ve výši ramen. Dítě začíná kreslit také krk a postavu doplňuje dokonalejšími propracovanějšími detaily (uši, oděv, náušnice apod.). Kresba **v osmém roce** částečně přechází do profilu, který je ještě stále nedokonalý. Pokrok vidíme ve zdokonalování kresby nohou, které se sbíhají v rozkroku. **V devátém roce** se můžeme setkat s pokusy zachytit pohyb a s přibývajícimi detaily na oblečení (pásek, výstřih). **V desíti letech** je vývoj kresby již prakticky dokončen.

Hodnocení dětské kresby bývá jedno z kritérií posuzování školní zralosti. (Trpišovská, 2006)

Obrázek 1 Vývojová stádia dětské figurální kresby (převzato z *Psychodiagnostické a didaktické testy*, 1970)

1.2 Vývoj poznávacích procesů

„Každé skutečné dobrodružství vzniká nárazem fantazie na skutečnost.“

(Karel Čapek)

U dítěte předškolního věku má rozvoj poznávacích procesů poměrně rychlý a intenzivní charakter. Předpokladem k rozvoji vnímání je vývoj mozku a celkové zrání centrální nervové soustavy.

1.2.1 Vnímání

Vnímání převládá globální, neanalytické, orientované převážně jen na to, co dítě bezprostředně a subjektivně upoutá (zejména předměty s výrazným detailem či nápadností). Vjemy tedy ovládá egocentričnost a vazba na osobní prožitek. Dítě nedokáže detailně analyzovat vnímaný předmět, mluvíme tedy o synkretickém vnímání. (Čačka, 2000)

V oblasti *zrakového vnímání* děti předškolního věku vidí lépe na dálku než na blízkou vzdálenost. Je to dáno zaostřením čočky a nutnosti plné soustředěnosti při práci, která vyžaduje větší námahu a proto děti u vnímání detailů dlouho nevydrží. S rozvojem vizuální diferenciaci na konci předškolního věku se usnadňuje rozlišování různých detailů na obrázku, později rozlišování písmen, tvarů apod.

Co se týče *barevného vidění*, dítě je schopno rozeznat již širokou škálu barev. Začíná rozlišovat také barvy doplňkové, ke kterým se řadí růžová, fialová a oranžová.

V oblasti *sluchového vnímání* se zdokonaluje vnímání intenzity, směru či lokalizace a výšky tónu. Dítě je schopno analyzovat zvuky různých zdrojů (zpěv ptáků, zvuk různých druhů aut, zvuky v přírodě apod.) a již zvládá základní požadavky hudební výchovy, přestože nedokáže přesně reprodukovat melodii. Tato *zraková a sluchová diferenciaci* je nezbytná pro pozdější proces *analýzy a syntézy* uplatňující při čtení a psaní.

Zpřesňuje se *čichové a chuťové vnímání*, avšak *hmat* zde hraje významnou roli jako zdroj zážitků, kdy dítě dovede nejen rozlišit předměty po hmatu, ale také je i pojmenovat.

Vnímání času je u dětí předškolního věku stále nepřesné, přesto existují děti, kterým časová posloupnost nečiní problémy. Orientují se lépe v denním čase, rozlišují ráno, večer, den i noc. Rozeznávají také roční období, ale měsíce si nedokážou často osvojit, jelikož nechápou jejich význam. To stejné platí i pro pojmy včera i zítra, které se často pletou. Základním znakem tohoto období je tzv. *prezentismus* (tzn. přeceňování přítomnos-

ti) a tak si děti hůře osvojují časové vztahy, spojující události minulé a budoucí. Posuzují čas jen ve vztahu ke konkrétní činnosti (př. „Až poobědvám, přijde pro mě maminka.“). (Šimíčková-Čížková, 2010, s. 76)

1.2.2 Paměť

„Paměť můžeme v nejširším slova smyslu definovat jako schopnost zaznamenávat životní zkušenosti.“ (Šmelová et al., 2012, s. 57)

V předškolním věku je paměť převážně *bezděčná*, kdy si děti osvojují značné množství nejrůznějších říkanek, u kterých se ale nijak nesoustředí na obsah, uspokojují se pouze rytmem a rýmem. *Záměrná paměť* se začíná vyvíjet až kolem pátého roku dítěte. Přestože převládá paměť *mechanická*, kdy si dítě například dokáže obrázkem na stránce knížky vybavit rozsáhlé texty, rozvíjí se však i paměť *slovně logická*, tzn., že dítě reprodukuje opakující se události na základě logického sledu. Na začátku období je paměť *krátkodobá*, později (mezi pátým a šestým rokem) nastupuje *dlouhodobá*. V tomto období je tedy možné, za použití metod přiměřených věku dítěte, započít výuku cizích jazyků. (Šmelová et al., 2012) Dle Vágnerové (2000) je zde převaha *konkrétnosti*, tzv. dítě si lépe zapamatovává konkrétní události, než slovní popis.

1.2.3 Pozornost

Na začátku předškolního věku je pozornost ovlivňována emocemi a převažuje zde *nestálost a přelétavost*.

Jak uvádí ve své knize Otto Čačka (2000), posilování stability pozornosti a záměrnosti napomáhají například *hry konstruktivní*, samostatně plněné jednoduché povinnosti, o kterých je dobré si s dětmi popovídat a nechat je například namalovat své dojmy. To prospívá jak všímavosti, paměti, představivosti a schopnosti formovat vlastní myšlenky, tak i emotivitě a rozvoji jemné motoriky. S postupem času se dítě déle a mnohem lépe soustředí a rozvíjí *pozornost úmyslnou*. (Šimíčková- Čížková, 2010)

1.2.4 Představivost

Fantazie (neboli představivost), je v tomto období velmi živá. Děti se často ve své hře identifikují s fantazijními představami, které se také uplatňují ve výtvarných projevech, popisu pohádek a podobně. Zvířatům a neživým věcem připisují lidské rysy a vlastnosti - mluvíme tedy o tzv. *dětském animismu a antropomorfismu*.

Typickým znakem psychiky dítěte předškolního věku je *konfabulace* neboli dětská lživost. Dítě spojuje to, co se stalo dnes, s tím, co se stalo před měsícem a tedy konfabuluje. „*Úmyslem dítěte ale rozhodně není klamat, dítě jen vyplňuje mezery a nedostatky v paměti svou fantazií, stejně tak, jako často nerozlišuje mezi snem a skutečností a o svých snech mluví jako o skutečných zážitcích z předešlého dne. Tyto tzv. dětské lži kolem šestého a sedmého roku života zanikají.*“ (Kuric, 1986, s. 138)

1.2.5 Myšlení

„*Myšlení v předškolním věku je vázáno na skutečné a konkrétní předměty a děje.*“ (Kuric et al., 1986, s. 139)

V myšlení dochází k velkému vývojovému obratu. Kolem čtyř let věku dítěte je opouštěno od fáze *předpojmového myšlení* a dítě se dostává do fáze *názorného (intuitivního) myšlení*, pro které je dominantní bezprostřední vjem spojený s asociovanou představou a prožitkem. Dítě se tedy neustále zaměřuje na to, co vidělo, a na to, co u toho prožilo. Dítě již uvažuje v celostních pojmech, které vznikají na základě vystižení podstatných podobností. (Čačka, 2000)

Názorné myšlení je typické pro stadium, které J. Piaget v období od dvou do sedmi let života dítěte nazývá *předoperační*, neboť dítě ještě nechápe určitá pravidla a operace. Klíčovým rysem tohoto stádia je to, že děti nejsou schopny zaměřit svou pozornost na více než jeden aspekt situace současně. J. Piaget také poukazoval na to, že dominují zrakové vjemy, což také dokázal na různých experimentech – například *korálkový experiment*.

„*Dítě naplňuje dvě skleničky stejného tvaru stejným počtem korálků (obr. 2). Vezme-li nyní jinou skleničku odlišného tvaru (s užším dnem) a přesypeme tam korálky z jedné skleničky, dítě bude tvrdit, že v nové skleničce je korálků více, protože „je to vyšší“, nebo že je jich méně, protože „je to tenčí“, bez ohledu na to, že jasně vidělo, že žádný korálek nebyl přidán nebo odebrán (obr. 3). Dítě, které tvrdí, že korálků je ve skleničce více, soustřeďuje svou pozornost (centruje své myšlení) na výšku a nepřihlíží k šířce.*“ (Langmeier 1998, s. 87)

Obrázek 2 *Skleničky stejného tvaru s korálky (převzato Langmeier, 1998, s. 87)*

Obrázek 3 *Skleničky jiného tvaru s korálky (převzato z Langmeier, 1998, s. 88)*

Myšlení převažuje egocentrické, to znamená, že dítě má neustálé obtíže s uvědomováním si názorů druhého. Je přesvědčeno, že i druzí sdílejí jeho úhel nazírání na nějakou věc.

Pro usuzování je typické předčasné *zobecnování*. Děti zpravidla již znají konkrétní izolované předměty a jevy (například mrkev, okurek, paprika atd.), k užívání nadřazených pojmů (zelenina) však dospívají jen u některých hojně užívaných kategorií (dopravní prostředky).

K rozvoji myšlenkových operací jako je například analýza, srovnávání, syntéza aj. dobře poslouží např. sestavování rozstříhaných pohlednic a obrázků atd.

Mezi další charakteristiky myšlení, se kterými se setkáváme u dětí předškolního věku, patří *magičnost*, která spočívá na vědomém přesvědčení, že vlastním slovem či představou ovlivníme dění kolem sebe (např. soustředěním vyvoláme zvonění budíku, nebo přivoláme autobus...) a *antropomorfismus*, neboli přisuzování lidských pohnutek a vlastností věcem (tendence polidšťovat). (Čačka, 2000)

1.2.6 Řeč

Posun poznávacích aktivit se promítá také do rozvoje řeči a slovní zásoby. Významnou složkou řečového vývoje je tzv. *egocentrická řeč*, která je spojená s myšlením a není určena pro jinou osobu. Dítě nehledá ani nepotřebuje posluchače, takto vyjadřuje své myšlenky a pocity, tedy komunikuje samo se sebou. Později tuto řeč nahrazuje řeč vnitřní. (Trpišovská, 2006)

Dítě okolo tří a tři a půl let dokáže říci své jméno, jména sourozenců, rodičů a zná již okolo tisíce slov, přičemž pojmenuje nejběžnější předměty denní potřeby. Stále více začíná správně řadit slova ve větě a tvořit souvětí. Dítě velmi zajímá příčina a na vše se ptá otázkou „Proč?“. Toto období nazýváme také jako „*druhé ptací období*“. Dítě v tomto věku prochází obdobím fyziologických potíží v řeči. Do této skupiny patří *fyziologické dysgramatismy*, *fyziologické dyslalie* a *fyziologické dysfluence*. Tyto obtíže jsou do čtyř let považovány za fyziologické, ale pokud přetrvávají, je zapotřebí poradit se s odborníky.

Podle Kurice (1986) se v tomto období setkáváme s výskytem tzv. *neologismů*, neboť děti vytvářejí slova analogicky podle jim už známých slov (například podle sekera – sekerovat apod.).

Rozvoj řeči úzce souvisí s myšlením, avšak není to jednoduchý a mechanický vztah. Oba procesy se vzájemně doplňují a mohou se v předškolním věku objevit jisté disproporce, kdy řeč zaostává za myšlením, nebo naopak řeč předbíhá myšlení. (Šimíčková-Čížková, 2010)

Slovní zásoba neustále roste, což je patrné **okolo čtvrtého roku**, kdy již dítě tvoří různé protiklady (př. malý-velký, krátký-dlouhý apod.), stále přesněji identifikuje barvy, zvládá odříkat jednoduché básničky či říkanky a tvoří souvětí podřadná. K rozvoji řeči se doporučují používat pohádky a krátké příběhy, které působí jako silný stimulační faktor. Občas se ale v tomto věku vyskytují potíže v oblasti *fonematické diference*, kdy dítě zaměňuje hlásky, jež jsou sluchově příbuzné či těžké na výslovnost. Tuto sluchovou dife-

renciaci můžeme s dětmi procvičovat například, když před ně předložíme kartičky s obrázky, jejichž názvy obsahují podobně znějící slova vždy ve dvojicích vedle sebe (příloha 1). Poté vyslovíme jedno slovo z určité dvojice a vyzveme dítě, aby nám ukázalo, o které slovo se jedná. (Bytešníková, 2012)

Před vstupem do školy dítě používá více než 3500 slov. Dítě by již mělo být schopné gramaticky správně, souvisle a srozumitelně vyjádřit své pocity a popsat situační děj na obrázku. Stále mohou přetrvávat některé nesprávnosti ve výslovnosti, ale později ustupují a dokončuje se celý proces vývoje fonematické diferenciaci.

Zvláště v předškolním věku je nutné věnovat velkou pozornost rozvoji řeči, jelikož v této době hrozí zvýšené nebezpečí vzniku poruch řeči:

Mezi nejčastější poruchy se řadí *huhňavost* (rhinolalia). Jedná se o poruchu zvuku řeči, jež je zapříčiněná zpravidla zbytněním nosní mandle. S huhňavostí se také můžeme setkat u dětí, narozených s vývojovou vadou – rozštěpem patra.

Koktavost (balbuties) je další poruchou, jež se projevuje v tomto věku přerušovaným řečovým projevem doprovázeným křečovými stahy mluvidel. Koktavost je svou vážností klasifikována jako jedna z nejtěžších a nejnápadnějších poruch vůbec. Dítě postižené koktavostí má tendence uzavírat se do sebe, vyhýbat se řečovému projevu a svému okolí. Je tedy nutné s dítětem neustále udržovat zrakový kontakt a mluvit klidným tempem s měkkým hlasovým začátkem. Nikdy za dítě nedokončujeme promluvu, nenapovídáme slova a už v žádném případě neupozorňujeme na řeč. Jedním z přístupů k dětem s koktavostí je zařazení do výchovy co nejvíce písniček, básniček, rytmických říkanek ale také loutkového divadla a maňásků, kdy dítě mluví za loutku a tolik se v řeči nezadrhává.

Porucha, pro niž je charakteristická překotná řeč a vynechávání slabik se nazývá *breptavost* (tumultus sermonis) a patří mezi další vady řeči u dětí předškolního věku. Tyto děti bývají amuzikální, mají narušeno dýchání a mluva je téměř nesrozumitelná.

Avšak nejčastěji se vyskytující poruchou řeči, se kterou se v tomto věku setkáváme, je takzvaná *patlavost* neboli dyslalie. Lze ji považovat za nejrozšířenější poruchu řeči u dětí. Patlavost je neschopnost používat jednotlivé hlásky či skupiny hlásek – hláska je tvořena na nesprávném místě, dítě hlásku vynechává nebo ji nahrazuje hláskou jinou. Jednou z příčin patlavosti může být dědičnost, negativní vliv prostředí či poruchy zrakového a sluchového vnímání. (Klenková, 2003)

1.3 Emoční a sociální vývoj

„Existuje-li něco, co chcete změnit u svého dítěte, zamyslete se nejprve, zda to není něco, co byste měli změnit u sebe.“

(Carl Gustav Jung)

„Do slunného bytu nechodí lékař.“

(Arabské přísloví)

1.3.1 Vývoj citů

Citový život předškolních dětí charakterizuje především *afektovanost* a *impulzivnost*. V chování se začínají více projevovat emoce jako je hněv, strach, radost, stud a žárlivost. Dítě neumí stále ještě zastírat své citové prožívání, tudíž se to ihned projeví v jeho chování k druhým dětem a v řeči. Mluvíme o tzv. *expresivním charakteru chování*, které se věkem postupně odbourává. (Kuric, 1986)

Dítě je citově labilní, neboť snadno přejde od smíchu k slzám. Častý je výskyt negativismu. Kolem 4. a 5. roku se začínají vyvíjet tzv. *vyšší city*, na jejichž rozvoj má především vliv vzor dospělého. Mezi vyšší city se řadí:

- *city sociální* – rozvíjejí se ve dvou směrech a to ve vztahu k dospělým osobám a k vrstevníkům
 - dítě si vytváří citový vztah také k sobě samému, tzv. *sebecit*, který je v předškolním věku motivován egocentrismem
- *city intelektuální* (neboli poznávací) – projevují se radostí z poznávání nových činností, při získávání nových zkušeností
- *city estetické* – tyto city umožňují dítěti vnímat krásno, rozvíjejí se při všem, co dítě považuje za hezké, při čem se cítí příjemně (například při vnímání hudby, čtení pohádky, při výtvarných projevech, hře atd.)
- *etické cítění* (neboli morální city) – morálka se rozvíjí především při získávání zkušeností, co je dobré a co špatné, co je správné a co je naopak nesprávné. (Šmelová, 2012, s. 62)

1.3.2 Sociální vývoj

V předškolním období děti navazují první kamarádské vztahy, neboť většina dětí vysloveně touží po společnosti druhých. Rozvíjí si postupně tzv. *prosociální vlastnosti* (družnost, solidarita, obětavost, tolerance, soucit, soustrast), které jsou důležité ve vztahu ke kamarádům. Přestože se dítě seznamuje v tomto období s mnoha novými osobami, rodina je pro něj stále na prvním místě. Rodina dítěti poskytuje všechen sociální kontakt, díky kterému si dítě vytváří podmínky pro úspěšný proces socializace. Jestliže dostává dítě od rodiny málo citových projevů, vzniká tzv. *citová frustrace a citová deprivace*. (Kuric, 1986)

Ve vztahu k sourozencům se objevuje často žárlivost. Zatímco vztah mezi dítětem a dospělým je založen především k uspokojování základních lidských potřeb, poskytnutí ochrany a výchovy, vztahy s vrstevníky jsou založeny na potřebě hry, přátelství a zábavy. Dítě si také v tomto období na základě vztahů s druhými lidmi formuje tzv. *sebepojetí* a utváří si vlastní *identitu*. Dítě během tohoto období objevuje podstatu sebe sama, ale vzhledem k citové a rozumové nezralosti se stále hodnotí (sebehodnocení) podle názoru jiných osob a přijímá jejich názory. (Šmelová, 2012)

2 LATERALITA

„Vše nechť volně plyne, buď vzdálena jakákoliv násilnost.“

„Lidská přirozenost je svobodná, miluje činnost z vlastní vůle a děsí se nucení.

Tak chce být vedena k tomu, k čemu směřuje, a nechce býti vlečena, strkána nebo nucena.“

(z myšlenek J. A. Komenského)

2.1 Definice a klasifikace

Podle Drnkové-Pavlíkové a Syllabové (1983) lateralita vychází z latinského slova *latus, lateris* (strana, bok) a znamená praváctví a leváctví, v nejširším slova smyslu se jedná o pravou a levou stranu.

Sovák (1966, s. 8) definuje lateralitu jako: „... *převahu jednoho z párových orgánů (smyslových a hybných), popř. převahu jedné poloviny orgánu nepárového (např. jazyka).*“

Lateralita závisí na dominanci jedné nebo druhé mozkové hemisféry. Jestliže se jedná o dominanci levé mozkové polokoule, jedná se o praváka, a pokud dominuje pravá mozková polokoule, půjde v tomto případě o leváka.

Konkrétní projevy laterality:

- lateralita horních končetin
- lateralita dolních končetin
- lateralita očí a uší

Lateralita horních končetin se obvykle zřetelně projevuje v 5 -7 letech a plně se ustaluje v 10 až 11 letech. (Drnková-Pavlíková, Syllabová, 1983)

Lateralita může být dvojího typu:

- *lateralita tvarová* - (rozdíl v délce, objemu, kvantitativní)
- *lateralita funkční* - (rozdíl ve výkonu, kvalitativní)

„Zatímco u laterality *tvarové* se zabýváme srovnáváním velikostí párových orgánů (ve většině případů nejsou párové orgány stejně velké – jedna bota tlačí), *funkční* lateralita sleduje rozdíly párových orgánů v jejich funkci (někdo slyší na jedno ucho lépe, vidí na

jedno oko lépe). V této souvislosti hovoříme o vedoucím oku, uchu nad druhým orgánem pomocným.“ (Fasnerová, 2012)

S lateralitou také souvisí pojmy *genotyp* a *fenotyp*. Genotyp je vrozená lateralita, která je dána dominancí. O fenotypu se hovoří, pokud se stane z leváka pravák násilným přeučováním. (Sovák, 1966)

Sovák (1985) zmiňuje **druhy lateralit**:

- Vrozený levák
- Přecvičovaný levák
- Levák z nutnosti (např. při úrazu pravé ruky)
- Patologický levák (způsobeno např. lehkým zánětem mozku)
- Vrozeně obouruký – tzv. ambidexter (ambo = oba, dexter = pravý)
- Vrozený pravák
- Přecvičovaný pravák (ze strachu rodiče posilovali dítěti hned levou ruku)

Typy lateralit

Typ lateralit vyjadřuje vztah mezi funkční lateralitou horních končetin a očí.

Rozlišujeme 3 typy:

- *Lateralita souhlasná* – stranově se shoduje lateralita ruky a oka (P/p,P-/p,L/l,L-/l)
- *Lateralita nesouhlasná, zkřížená* – ruka je vzhledem k oku kontralaterální, stranost je opačná (P/L,P-/l,L/p,L-/p)
- *Lateralita neurčitá, nevyhraněná* (buď ruka, nebo oko, ruka i oko vykazují známky ambidextrie (P/a,P-/a,L/a,L-/a,A/a,A/p,A/l)

Pozn.: Značky P, P-, A, L-, L označující lateralitu horních končetin, značky p, l, a označují lateralitu očí.

2.2 Diagnostika laterality

Ve vývoji laterality jsou období, kdy děti používají více jednu ruku a období, kdy používají obou přibližně stejně nebo střídavě. U většiny dětí se přednostní používání jedné horní končetiny zřetelně projeví až okolo **čtyř až pěti let**. Posouzení laterality je nezbytné k dalšímu vývoji dítěte, především diagnostika laterality před vstupem dítěte do školy, neboť je důležité vědět, jakou rukou bude dítě psát ve škole a v případě zjištění levorukosti bude potřeba volit vhodné kroky ke zvládnutí této preference.

Laterality dětí posuzují nejprve často ze subjektivních hledisek sami rodiče. Poté učitelky mateřských a základních škol mohou provést za předpokladu dodržení následujících pokynů objektivní diagnostiku. Když si ani učitelé nevědí rady, je vhodné v rozporných situacích navštívit odborníky v pedagogicko-psychologických poradnách.

Základní metody, využívané při diagnostikování preference jsou:

- Anamnéza (rodová, osobní)
- Pozorování
- Objektivní zkoušky

Anamnéza

V anamnéze je důležité zjistit, jaký je postoj rodičů a prarodičů k užívání levé ruky jejich potomků.

Anamnéza rodová znamená, že laterality se nedědí přímo - rodiče praváci, mohou mít dítě leváka a naopak. V rodech levorukých dětí je registrován větší výskyt leváctví ve srovnání s rody pravorukých dětí. Ani z případu, že starší sourozenec dítěte je levák nebo pravák, nemůžeme činit závěr, že laterality sourozenců bude stejná či podobná.

Anamnéza osobní se uskutečňuje rozhovorem s rodiči a zjištěnými údaji z dotazníkového šetření o preferenci používání levé či pravé ruky ve spontánních aktivitách dětí.

Pozorování

Tato metoda je využívána především samotnými rodiči a učitelkami mateřských škol. Pozorujeme dítě při různých činnostech a zaznamenáváme si, při které aktivitě dává přednost více pravé ruce či levé ruce (v jedné činnosti má jednu ruku aktivnější než druhou). Pozoruje se činnost dítěte z hlediska vývojového, tedy s přihlédnutím věku dítěte a

složitosti jednotlivých úkonů. Při tomto pozorování si všímáme genotypické rozdílné aktivity HK.

Ve své knize Křišťanová (1998, s. 12) uvádí, že samotné učitelky MŠ, případně i rodiče, dostatečně seznámeni s možnostmi určení laterality, mohou sami posoudit dle pozorování při některých již zmíněných činnostech (házení míčku, navlékání korálek apod.) laterality svých dětí. Některé úkony jsou již obdobné jako v objektivních zkouškách, ovšem s tím rozdílem, že netvoří standardní komplex zkušebních situací a nemusí být zcela objektivně vyhodnoceny.

Objektivní zkoušky laterality

Zkouškami laterality zjišťujeme, kterou ruku (nohu, oko, ucho) klient více upřednostňuje, zda je klient stejně „šikovný“ na obě ruce, nebo zdali se jedná o laterality nevyhraněnou tedy ambidexterní. Těchto zkoušek existuje nepřeborné množství.

Křišťanová (1998, s. 13) uvádí, že každý, kdo chce dítě vyšetřovat a zkoumat jeho laterality, musí být obeznámen s důležitými zásadami při diagnostikování:

1. Musíme dokonale znát všechny konkrétní úkoly.
2. Dítěti nesdělujeme důvod vyšetření (všechny zkuškové situace dítěti navrhuje hravou formou).
3. Dítě vhodně motivujeme, musí se soustředit na cíl úkolu.
4. Vyšetřujeme dítě v klidném prostředí, bez přítomnosti jiných osob, zejména matky či jiných rodinných příslušníků.
5. Dítě sedí či stojí vždy přímo proti tomu, kdo vyšetřuje.
6. Musíme mít předem připravené všechny pomůcky.
7. Před dítě předkládáme různé předměty tak, aby pravá i levá ruka měla stejnou příležitost, např. k uchopení předmětů a manipulaci s nimi.
8. Po skončení, nebo nenápadně v průběhu vyšetření provedeme pečlivé záznamy do předem připravených záznamových archů.
9. Dbáme na přísnou objektivitu zkuškových situací.
10. Vyvarujeme se rychlých a ukvapených závěrů.

Sováková kresebná zkouška

K této zkoušce potřebujeme papír formátu A4, který si přeložíme na dvě poloviny. Dítě dostane pokyn: „Nakresli domeček nejdříve jednou, poté druhou rukou.“ Pokud nezvládá nakreslit domeček, postačí kolečko. K nakreslenému obrázku si zaznamenáváme, kterou rukou ho dítě nakreslilo – například P1. Poté přeložíme polovinu papíru tak, aby dítě nevidělo první domeček (kolečko) a obrázek nakreslí druhou rukou. Opět si zaznamenáme, kterou rukou dítě nakreslilo požadovaný obrázek – například L2. Při hodnocení sledujeme pevnost linií, energičnost tahů, drobné detaily případně komentáře dětí.

Mezi další zkušební úlohy dle Drnkové (in Křišťanová, 1998), se řadí zkoušky *unimanuální preference, bimanuální preference a manuální proficience*. Autorka uvádí, že hodnocení zkoušek unimanuální a bimanuální preference je podobné jako je tomu u zkoušek lateralit dle Matějčka, Žlaba. Soubor činností manuální proficience se hodnotí jinak, a to tak, že rozdíl menší 20% představuje nevyhraněnost.

V pedagogicko-psychologických poradnách, speciálněpedagogických centrech je logopedy či psychology vyšetřována lateralita obvykle *Zkouškou lateralit dle Z. Matějčka a Z. Žlaba z roku 1972*, která je nejznámější a v dnešní době nejvíce využívána. Lze ji uplatnit nejen při zkoumání lateralit dětí, ale také dospělých osob. Při této zkoušce vyhodnocujeme lateralitu horních a dolních končetin, očí a uší. K této zkoušce jen nezbytné mít k dispozici krabici s nejrůznějšími pomůckami a záznamový arch pro následné vyhodnocování (podrobněji v praktické části).

Jedná se o soubor desíti základních a dvou náhradních zkouškových úloh pro horní končetiny, čtyř zkouškových úloh pro dolní končetiny, dvou testových úloh ke zjištění lateralit oka a jedné úlohy k určení dominantního ucha. Nejčastěji se při vyšetření užívají zkouškové situace HK a situace pro zjištění lateralit oka. Pro zajímavost uvádím méně užívané zkouškové úlohy:

Zkouškové situace pro zjištění lateralit DK*1. Vystoupit na židličku*

Dítě vyzveme, aby přistoupilo ke kraji židle. Řekneme mu, že bychom rádi viděli, jestli dokáže vystoupit na židli bez pomoci. Dominantní je ta noha, kterou dítě zvedne na židli a na kterou vytahuje celou svou váhu.

2. *Posunout kostku po čáře*

Na čáru na podlaze položíme kostku či nějaký obdobný menší předmět. Dítěti dáme pokyn, aby jednou nohou kostku po čáře posouvalo tak, aby se kostka neuchýlila z čáry. Dominantní je ta noha, která posouvá předmět po čáře.

3. *Zvedni nohu, jak nejvýš dokážeš!*

Je to jediná ze zkoušek laterality, která se provádí vsedě. Dítě sedí na židli a my jej vyzveme, aby zvedl nohu, jak nejvýš dokáže. Za dominantní pokládáme tu nohu, kterou dítě zvedá.

4. *Skákej po jedné noze!*

Dítěti povíme, že bychom rádi viděli, jak dokáže skákat. Pokyn zní: „Postav se na jednu nohu a skákej odtud ke dveřím, schválně na kolik skoků to dokážeš!“

Zkoušková úloha pro zjištění dominance ucha

1. *Poslechni si hodinky*

Před dítě na stůl položíme hodinky a vyzveme jej, aby si poslechlo jejich tikot. Musí k nim přiložit ucho a nesmí je brát do ruky. Za dominantní považujeme to ucho, které dítě přiložilo k hodinkám.

2.3 Leváctví

Jak uvádí Sovák (1966), levák dokáže dělat stejně dobře všechny věci jako pravák, jen k činnosti používá druhou ruku. V současné době se již nikdo nad leváctvím nepozastavuje, ale v dobách minulých tomu tak nebylo.

2.3.1 Historie vzniku leváctví

Již v době kamenné se vyskytovalo přibližně stejné množství praváků i leváků. Bylo to způsobeno tzv. *sluneční teorií*, a tehdejší společnost se začala přiklánět k pravorukosti. Slunce se pohybovalo po pravé straně oblohy, proto se pravá strana stala pro lidi uctívanou a levá naopak zavrhanou. V 60. letech minulého století docházelo k přeučování leváků na praváky, zejména v oblasti psaní. Velkou roli sehrála i výchova

v rodině. Někteří leváci byli i vlivem rodinného prostředí násilně přecvičováni na praváky. (Fasnerová 2012, s. 59)

2.3.2 Přecvičování levorukých a možná rizika

Od roku 1967 platí metodický pokyn ministerstva školství a ministerstva kultury a informací „*Metodika výchovy leváků*“ (příloha 2). Tento pokyn je závazný pro mateřské a základní školy a je zde zvýrazněna zásada respektování individuálních vlastností žáků a požadavek, aby byl brán zřetel na levoruké žáky, kteří mají být v používání levé ruky podporováni, a to ve škole, mimo školu i v rodině (Sovák, 1966).

Jestliže je dítě násilně přecvičováno z leváka na praváka, mohou se vyskytnout u dítěte poruchy související s tímto přecvičováním. Jedná se o *poruchy řeči, učení ve škole* i jiné *neurologické poruchy*.

Podle Sováka (1966) jsou začátky mluvení dítěte vázány na činnost ruky. Základní řečové spoje se utváří na stejné mozkové hemisféře, ve které se ovládá činnost vedoucí ruky.

Z poruch řeči to mohou být například dlouhé hledání správných výrazů, zadržávání v řeči až koktavost, ztráta pohotovosti v řeči aj. Problémy ve škole se mohou projevat např. psaním zrcadlově, obráceně, ležatě, vzhůru nohama. Děti také mívají nesprávný sklon písma. Při psaní vyvíjejí přílišný přtlak na tužku či pero, což vede k tenzi v ruce. Dítě je pak zvýšeně unavitelné a ve většině případů ztrácí motivaci. Tyto poruchy velmi často doprovázejí motorický neklid, tiky a změny v chování. (Fasnerová, 2012)

3 ŠKOLNÍ ZRALOST A ŠKOLNÍ PŘIPRAVENOST

„Děti a hodiny nemůžeme stále natahovat – musíme je také někdy nechat běžet.“

(Jean Paul)

Vstup do školy je pro dítě radikální změnou v jeho dosavadním životě, neboť bude vystaveno zcela novým podmínkám a zátěži, které ovlivní celý život nejen jemu, ale také jeho rodině. Odolnost dětí vůči školní zátěži je nutné zkoumat komplexně. Nadměrná zátěž bývá spojena s nároky na dítě, které jsou nepřiměřené jeho schopnostem. Doba nástupu do školy není určena náhodně, nad jejím stanovením se již zamýšlel Jan Amos Komenský, který určil 6. rok dítěte jako nejvhodnější dobu k zahájení povinné školní docházky, neboť právě v období dochází u dítěte k velkým vývojovým změnám. Avšak ne všechny děti jsou v šesti letech zralé na soustavnou práci ve škole. Aby došlo k naplňování očekávaných představ při plnění školních povinností, je nutné, aby bylo dítě na školní práci dostatečně připravené a vývojově zralé. Mluvíme o školní zralosti a připravenosti. (Šmelová, 2012)

3.1 Objasnění základních termínů

Mnoho lidí pojmům *školní připravenost* a *školní zralost* přikládají stejný význam, ale ve skutečnosti se jedná o dva odlišné termíny.

3.1.1 Školní připravenost

„Jedná se o biologické, psychické a sociální předpoklady pro vstup do školy, úspěšné zahájení školní docházky, zvládání školního života a nároků vyučování a naplnění role žáka.“ (Pedagogický slovník 2009, s. 301)

Tento termín zahrnuje v podstatě kompetence v oblasti kognitivní, emocionálně-sociální, pracovní a somatické, které dítě získává a rozvíjí zejména v mateřské škole učebním a sociální zkušeností. Tyto kompetence jsou rozpracovány v Rámcovém vzdělávacím programu pro předškolní vzdělávání.

Podle Bednářové, a Šmardové (2010) zahrnuje připravenost 7 důležitých aspektů:

1. Sebevědomí (kontrola nad svým chováním)
2. Zvědavost (schopnost dítěte zajímat se o nové věci)

3. Schopnost jednat s určitým cílem (projev vytrvalosti při nějaké činnosti)
4. Sebeovládání (schopnost usměrňování svého chování)
5. Schopnost pracovat s ostatními (vzájemné porozumění s vrstevníky)
6. Schopnost komunikovat (schopnost vyjádřit své myšlenky a požadavky)
7. Schopnost spolupracovat (potřeba spolupodílení se na činnosti s ostatními)

3.1.2 Školní zralost

Vágnerová a Valentová (in Fasnerová, 2012) popisují školní zralost jako dosažení určitého vývojového stupně, při kterém dochází ke snadné adaptaci dítěte ve třídě prostřednictvím vyučování. Motivace z rodiny zásadně působí na míru vytrvalosti, snažení, překonávání překážek a sebeovládání dítěte.

Bednářová a Šmardová (2010) uvádějí, že se školní zralost zkoumá z několika hledisek:

3.1.2.1 Tělesná zralost

Posuzujeme věk dítěte, jeho výšku, hmotnost, dokončení 1. strukturální přeměny, celkové zdraví dítěte, zrání jeho organismu (smysly, rozvoj HM a JM, lateralitu atd.). Tuto zralost zpravidla posuzuje pediatr v rámci předškolních zdravotních prohlídek. Některé studie dokládají, že děti tělesně vyspělejší lépe zvládají nároky související se školou, zvláště ve srovnání s dětmi slabé tělesné konstituce, které jsou nejvíce ohroženy zvýšenou unavitelností a nemocností. V současné době se zdá být nastupujícím problémem dětská obezita.

3.1.2.2 Kognitivní zralost

Zkoumáme přiměřený vývoj řeči, vytrvalost při úkolu, schopnost analýzy a syntézy, překonávání egocentrismu, schopnost záměrné paměti s logickými prvky atd. Rodiče jsou nejsilnějším zdrojem podnětů ve všech oblastech života a zároveň nositeli citové jistoty. Opožděná připravenost na školu bývá častá u dětí z málo podnětného rodinného prostředí, kde tyto nedostatky mohou částečně vyrovnávat tzv. přípravné ročníky, kde děti před vstupem do školy získávají důležité poznatky a dovednosti.

3.1.2.3 *Emoční a sociální zralost*

Tato zralost se týká adaptace na školu, odpovídajícího pracovního tempa, ochoty spolupracovat, relativní emocionální stability a odolnosti vůči frustracím a zátěžovým situacím. Dítě nastupující do školy musí být schopné a ochotné postupně se podřizovat příkazům učitele a dělat, co je nutné. Očekává se od něj určitá emoční stabilita, schopnost odpoutat se na určitou dobu od matky a dalších členů rodiny.

3.2 **Zápis do školy**

Zákon č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání uvádí, že povinná školní docházka začíná počátkem školního roku, jež následuje po dni, kdy dítě dosáhne šestého roku věku, pokud mu není povolen odklad. Dítě, které dosáhne šesti let v době od září do konce června příslušného školního roku, může být přijato k plnění PŠD již v tomto školním roce, je-li přiměřeně tělesně i duševně vyspělé. Dále nás informuje, že není-li dítě po dovršení šesti let tělesně či duševně přiměřeně vyspělé a požádá-li o to písemně zákonný zástupce dítěte, odloží ředitel začátek povinné školní docházky o jeden rok, pokud je žádost doložena doporučujícím posouzením příslušného školského poradenského zařízení a odborného lékaře. Vyšetření dítěte lze provést například v pedagogicko-psychologické poradně a speciálně pedagogickém centru.

Místo a dobu konání zápisu určuje ředitel školy, který tyto informace sděluje veřejnosti prostřednictvím informační tabule na základní škole či rozhlasem. Organizaci zápisu zajišťují učitelky 1. stupně ZŠ, kdy se poprvé setkávají s budoucími prvňáčky. Zápis do první třídy může být *tradiční* či *netradiční*.

3.2.1 **Tradiční zápis**

Při tradičním zápisu, na kterém se podílí dvě učitelky, se řeší se zákonnými zástupci dětí také formální legislativní záležitosti spojené se vstupem do ZŠ. Dochází k diagnostikování žáka nejčastěji Jiráskovou modifikací Kernova testu, tzv. *Orientačním testem školní zralosti* (příloha 3). Tento test je složen z kresby lidské postavy, napodobení psacího písma a obkreslení skupiny deseti teček podle vzoru v daném tvaru. Kromě výše uvedeného sledujeme u dítěte řečové dovednosti (vady řeči, slovní zásobu, komunikativní dovednosti), grafomotoriku (správný úchop psacího náčiní), sociální vybavenost a mechanickou paměť (jméno a příjmení dítěte, bydliště, básničky, písničky apod.).

3.2.2 Netradiční zápis

Tato forma zápisu se realizuje zábavnou formou s cílem navodit u dítěte pozitivní motivaci. Dítě je součástí pohádky a prochází jednotlivými stanovišti, na kterých plní úkoly z určitých prověřovaných oblastí. Dítě si tedy ani neuvědomuje, že je diagnostikováno. Nevýhodou tohoto zápisu je náročná příprava a organizace. (Fasnerová, 2012)

II. PRAKTICKÁ ČÁST

4 VÝZKUMNÝ PROJEKT A JEHO REALIZACE

4.1 Stanovení cílů

Hlavním cílem výzkumného šetření je zjistit úroveň připravenosti dětí k zahájení povinné školní docházky z pohledu Orientačního testu školní zralosti dle Jiráska a diagnostikování laterality u dětí nastupujících do ZŠ prostřednictvím testu laterality dle Matějčka a Žlaba.

Byly stanoveny dílčí cíle:

- Zjistit rozdíly mezi chlapci a dívkami v kresbě lidské postavy.
- Posoudit rozdíly v napodobení psacího písma u chlapců a dívek.
- Posoudit rozdíly ve výsledcích obkreslení skupiny bodů v porovnání chlapců a dívek.
- Zjistit rozdíly školní zralosti vzhledem k věku dětí.
- Zjistit u dětí převahu leváctví, praváctví či nevyhraněnosti.

4.2 Stanovení výzkumných otázek

Byly stanoveny následující otázky:

Výzkumná otázka č. 1 Jsou starší děti úspěšnější v testu školní zralosti nežli děti mladší?

Výzkumná otázka č. 2 Jsou dívky v testu školní zralosti úspěšnější nežli chlapci?

Výzkumná otázka č. 3 Jaký stupeň laterality u dětí v době zápisu do 1. třídy převažuje?

4.3 Použité metody výzkumu

Jedná se o kvantitativní druh výzkumu. Při sběru dat k bakalářské práci bylo využito dotazníkového šetření, metody diagnostikování laterality dle Matějčka a Žlaba a metody orientačního posuzování školní zralosti dle Jiráska.

4.3.1 Dotazník

Dotazník je frekventovanou metodou získávání dat v pedagogickém výzkumu. Gavora (2000) in Chráska (2007) vymezuje dotazník jako „*způsob písemného kladení otázek a získávání písemných odpovědí*.“ Kladené otázky se mohou vztahovat buď k jevům vnějším (např. názory učitelů na zaváděná organizační opatření), nebo k jevům vnitřním (například postoje, motivy, citové stavy aj.). Samotný dotazník je soustava předem připravených a pečlivě formulovaných otázek, které jsou promyšleně seřazeny a na které dotazovaná osoba (respondent) odpovídá písemně.

Dotazníkové metodě bývá často vytýkáno, že nezjišťuje to, jací respondenti ve skutečnosti jsou, ale jen to, jak sami sebe vidí, nebo chtějí, aby byli viděni. Na rozdíl od jiných společenských věd, které opouštějí od používání dotazníku, je v pedagogice vysoká frekvence jeho používání daná především jeho zdánlivě snadnou konstrukcí.

Pro úspěch každého dotazníkového šetření je nezbytným předpokladem ochota respondentů spolupracovat. Tuto ochotu jde zvýšit přiměřenou motivací v úvodu dotazníku, kde je stručně vysvětlen smysl a potřeba prováděného šetření.

Pro účely našeho výzkumu byly použity dva dotazníky:

První dotazník „Anamnestické údaje o dítěti a rodičích“ byl rodičům dětí zadán paní učitelkou 1. stupně s dostatečným předstihem, aby měli na zodpovězení otázek dostatek času. Paní učitelka poté poskytla tento dotazník k šetření, ale jelikož byl velmi podrobný, byly vybrány jen ty informace, které jsou pro výzkum podstatné a důležité (příloha 4).

Druhý dotazník „Doplňující dotazník pro rodiče“ (příloha 5) byl rodičům předložen při zápisu. Jeho cílem bylo zjistit, zda je dítě v MŠ celý den, nebo jen část dne, jaké kroužky dítě navštěvuje, jakou činnost rádo v domácím prostředí provozuje, zda se rodiče dítěti věnují dostatečně z hlediska přípravy na PŠD a jakým způsobem, a zda se rodiče či zákonní zástupci podílejí na akcích pořádaných mateřskou školou. Dotazník pro rodiče obsahoval celkem 6 položek, z nichž 4 položky byly uzavřené, na další 2 položky se mohli rodiče volně vyjádřit. Nevýhodou těchto otevřených položek je právě jejich volnost, neboť nám způsobuje obtíže při jejich vyhodnocování.

4.3.2 Orientační test školní zralosti

K posouzení školní zralosti u dětí předškolního věku se u nás nejčastěji využívá Jirásekův Orientační test školní zralosti podle modifikace testu A. Kerna.

„Grundleistungstest“ A. Kerna obsahuje šest úloh:

1. čmárání
2. obkreslení jednoduché věty napsané psacím písmem
3. nakreslení dětské postavy
4. obkreslení skupiny bodů
5. - 6. simultánní postižení množství

Jirásek tento test poupravil a vybral pouze **tři úkoly**:

1. kresba mužské postavy
2. napodobení psacího písma
3. obkreslení skupiny bodů

Stupnice

1= výborně

2=chvalitebně

3=dobře

4=dostatečně

5=nedostatečně

Tabulka 1 Klasifikace školní zralosti

Součet známek	Úroveň školní zralosti
3-5	Výrazný nadprůměr
6	Nadprůměr
7-9	Průměr
10-11	Slabší průměr
12	Podprůměr
13-15	Velmi slabá úroveň

Úkol č. 1 Kresba mužské postavy

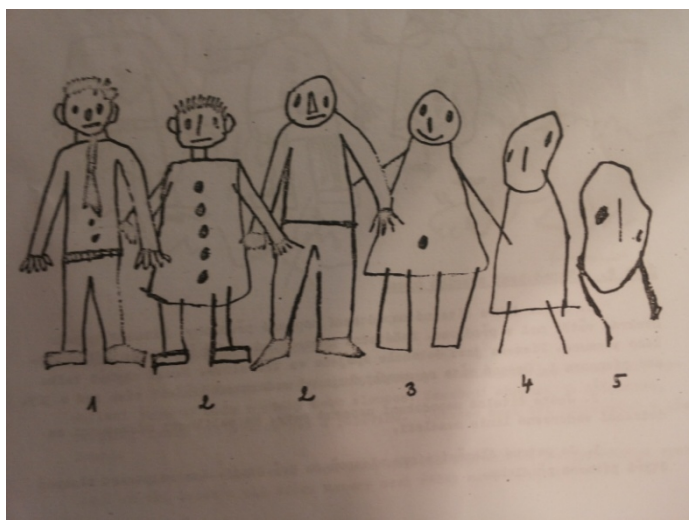
Hodnocení známkou 1: Nakreslená mužská postava musí být složena ze všech hlavních částí – tedy musí mít hlavu, trup a končetiny. Čím více detailů kresba obsahuje, tím se jeví dítě pro školu zralejší. Mezi výrazné detaily patří vlasy na hlavě, které mohou být popř. zakryty kloboukem či čepicí, dále uši, oči, nos a ústa v obličeji. U horních končetin jsou rozpoznatelné prsty ve správném počtu. Dolní končetiny jsou ukončeny zpravidla chodidlem. Na postavě by mělo být vyjádřeno mužské oblečení. Postava je nakreslena tzv. syntetickým způsobem.

Hodnocení známkou 2: Postava není kreslena syntetickým způsobem. U tohoto hodnocení dochází k menším výpadkům detailů, například chybný počet prstů, chybí krk, avšak obličej by měl být zachován.

Hodnocení známkou 3: Kresba by měla obsahovat hlavu, trup a končetiny, avšak může postrádat množství detailů - krk, uši, vlasy, oblečení, prsty a chodidla.

Hodnocení známkou 4: Jedná se o primitivní (jednoduchou) postavu s hlavou a trupem. Končetiny jsou znázorněny pouze jednoduchými čarami.

Hodnocení známkou 5: Dítě kreslí hlavonožce (chybí jasné zobrazení trupu), nebo naznačí jen horní končetiny.

Obrázek 4 Hodnocení výkonů v úkolu č. 1

Úkol č. 2 Napodobení psacího písma

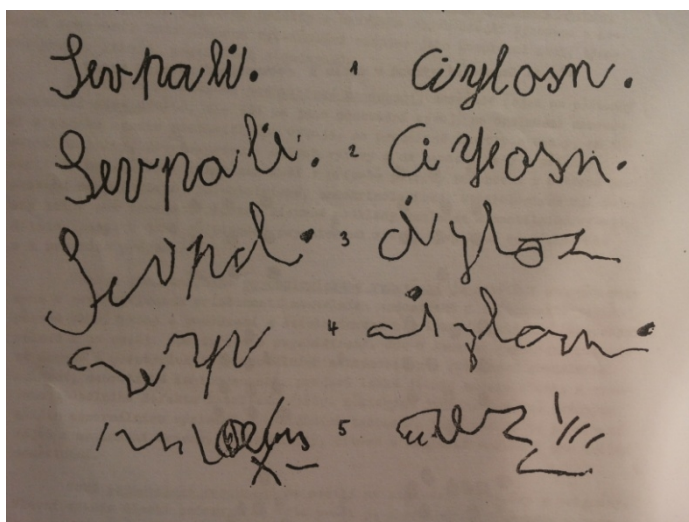
Hodnocení známkou 1: Psací písmo je velmi dobře čitelné. Písmena nejsou dvakrát větší než v předloze. Počáteční písmeno má výrazně patrnou výšku velkého písmene. Písmena jsou dokonale spojena ve tři slova. Nad písmenem „i“ nechybí tečka. Sklon slov od horizontální linie nepřesahuje 30%.

Hodnocení známkou 2: Stále je napodobení napsané věty čitelné. Na velikosti písmen ani na dodržení vodorovné linie nezáleží.

Hodnocení známkou 3: Věta by měla být rozčleněna alespoň na dvě části a čtyři písmena by měla být rozpoznatelná.

Hodnocení známkou 4: S předlohou jsou si podobná (čitelná) alespoň dvě písmena.

Hodnocení známkou 5: Jde o čmárání a výsledek se vůbec nepochobá předloze.

Obrázek 5 Hodnocení výkonů v úkolu č. 2

Úkol č. 3 Obkreslení skupiny bodů

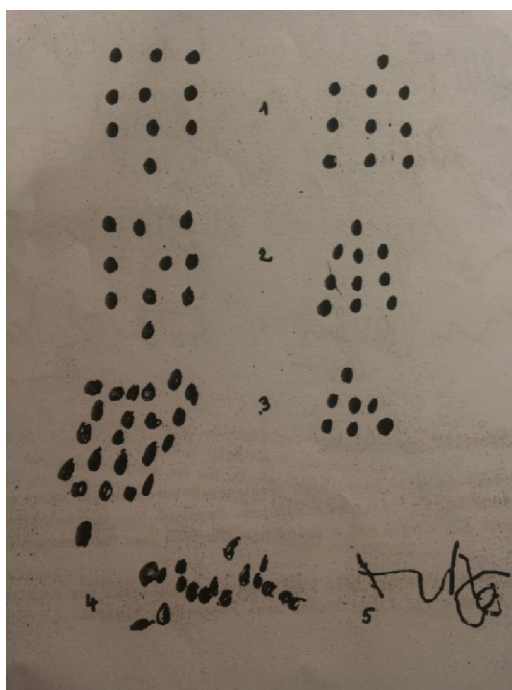
Hodnocení známkou 1: Téměř dokonalé napodobení předlohy. Můžeme tolerovat jen velmi malé vychýlení jednoho bodu z řádky nebo sloupce. Zvětšení obrazce nesmí být o více než polovinu, zmenšení je přípustné.

Hodnocení známkou 2: Počet a sestavení bodů musí odpovídat předloze. Lze prominout vychýlení až tří teček o půl šířky mezery mezi řádky nebo sloupci.

Hodnocení známkou 3: Celek se svým obrysem podobá předloze. Teček nemusí být správný počet, ale nesmí jich být více než dvacet a méně než sedm. Toleruje se pootočení o 180°.

Hodnocení známkou 4: Obrazec se již nepochodá předloze, ale stále se skládá z teček. Jiné tvary nejsou přípustné.

Hodnocení známkou 5: Nebyla nalezena žádná shoda s předlohou - jedná se o čmárání.

Obrázek 6 Hodnocení výkonů v úkolu č. 3

Diagnostiku Jiráskova Orientačního testu provádí ve spolupráci s mateřskou školou především odborníci z pedagogicko-psychologické poradny, kteří mají za úkol zjistit případnou nepřipravenost či nezralost budoucího školáka, ještě před nástupem do první třídy.

4.3.3 Vyšetření laterality zkouškou dle Matějčka, Žlaba

Zkouškové situace HK

1. *Korálky do lahvičky*

K této úloze potřebujeme krabičku (5x5cm) s korálky (průměr 2-3 mm, 10ks) a lahvičku. Dítě stojí u stolu tak, aby jeho pravá i levá ruka byly přibližně stejně daleko od předložených předmětů.

Pokyn zní: „Dej ty korálky do lahvičky – rychle, ale opatrně, ať je nerozházíš. Korálky vkládej jeden po druhém.“

2. *Zasouvání kuliček do otvorů*

Dítě stojí na témže místě u stolu. Položíme před ně dřevěné prkénko s otvory a před prkénko přibližně do středu rozložíme kuličky (cca 5ks).

Dítěti dáme pokyn, aby kuličky do otvorů co nejrychleji zasunulo. Za dominantní považujeme tu ruku, která kuličky do otvorů zasouvá.

3. *Vkládání klíče do zámku*

Před dítě položíme visací zámek, v němž je zasunut klíč. Dítěti dáme pokyn, ať vyndá klíč ze zámku a jakmile to udělá, má za úkol ho znovu zastrčit a zkusit zamknout. Za dominantní pokládáme tu ruku, jež klíč do zámku vkládá a otáčí jím.

4. *Míček do krabičky*

Doprostřed na stůl postavíme prázdnou krabici a míček (pingpongový či pěnový). Požádáme dítě, aby odstoupilo od stolu asi na dva kroky a pokusilo se vhodit míček do krabice. Úlohu opakujeme 3x.

5. *Jakou máš sílu*

Na stůl postavíme krabici z pevné umělé hmoty s nasazeným víčkem. Poté požádáme dítě, aby přistoupilo ke stolu a „ukázalo, jako má sílu“. Má za úkol vzít krabici jednou rukou a stlačit ji co největší silou – jsme zvědaví, zdali, ji dokáže „rozmáčknout“. Za dominantní považujeme tu ruku, která stiskla krabici.

6. *Stlač mi ruce k zemi*

Dítěti řekneme, že nyní vyzkoušíme jeho sílu jiným způsobem. Poodsedneme od stolu a dítě se postaví proti nám. Spojíme ruce a natáhneme před něj. Dítě má za úkol stlačit ruce k zemi, ale jen jednou rukou. Dominantní je ruka, která je v aktivitě.

7. *Sáhni si na ucho, nos atd.*

V dalším úkolu dítě vyzveme, aby od nás kousek poodstoupilo a aby nám postupně ukázalo, jak by se poškrábalo na nose, na uchu, bradě, kolenu atd. Mezi jednotlivými pokyny vždy počkáme, až dítě paži volně spustí podél těla. Dominantní je ta paže, která byla v aktivitě při všech čtyřech pokusech. Jestliže dítě alespoň jedenkrát provedlo pokyn opačnou rukou, poté výsledek hodnotíme jako A (ambidextrie).

8. *Jak nejvýš dosáhneš*

Dítě vyzveme, aby se postavilo čelem ke zdi a to velmi těsně. Pokyn zní: „Nyní mi ukaž, jak nejvýš dosáhneš. Představ si, jako bys chtěl dosáhnout až ke stropu.“

Za dominantní považujeme tu paži, kterou se sítě natahuje do výšky. Může se stát, že se dítě bude natahovat oběma rukama současně, tudíž hodnotíme pokus jako A.

9. *Zatleskání*

V dalším úkolu nám má dítě ukázat, jak umí tleskat – „tak jako vždy tleská v divadle (jednou rukou do druhé)“. Jedna ruka funguje jako podložka a druhá je aktivní, tedy dominantní. V případě, že dítě bude tleskat oběma rukama současně před tělem, tj. ruce sráží, hodnotíme výsledek jako A.

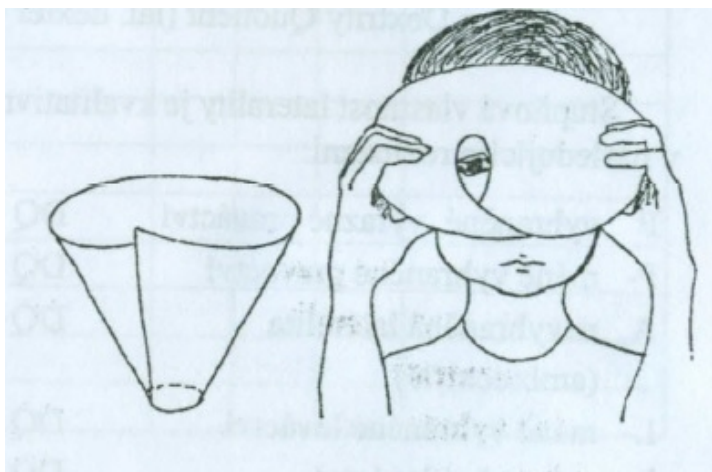
10. *Navlékání niti do jehly*

Dítě vyzveme, aby přistoupilo ke stolu, na kterém je položená jehla (s tupým ouškem) a silnější nit. Úkolem je navléknout nit do jehly. Za dominantní pokládáme tu ruku, která dělá pohyb. Dítě se mnohdy snaží buď navléknout nit do jehly, nebo navléknout jehlu na nit (zřídka kdy).

Zkouškové situace pro zjištění laterality oka

1. Průhled manoptoskopem

Vyzveme dítě, aby si vzalo kornout z papíru či umělé hmoty, na jedné straně je průhled cca dva centimetry, na opačné straně otvor pro zakrytí obličeje. Kornout mu podáváme do obou rukou. Dítěti řekneme, aby si jej přiložilo na obličej širším otvorem a podívalo se nám oběma očima na nos. Vhodné je, máme-li po ruce nějaký malý obrázek, který podržíme před svým obličejem asi ve výši nosu – dítě nám pak má říci, co na obrázku vidí. Nechápe-li pokyn, předvedeme mu to. Pokus opakujeme 3x, a to tak, že vždy změním místo, aby se na nás dítě muselo podívat znova. Kornout totiž vždy sejme, podívá se na nás přímo – pak jej znovu nasadí a dívá se průhledem. Dominantní je to oko dítěte, kterým se na nás dívá. Může se totiž dívat jen jedním okem – druhé hledí do papíru. Toho si ovšem není vědomo. Jestliže D oči střídá, hodnotíme jako A.

Širší otvor kornoutu přikládáme na obličej (převzato z Křišťánová, 1998, s. 20)

2. Průhled kukátkem

Na stůl položíme dětské kukátko (úzký válec, kaleidoskop) a vybídneme dítě, aby si jej vzalo a podívalo se, jaký tam uvidí obrázek. Dítě přikládá kukátko k jednomu oku – to považujeme za dominantní. Pokus opakujeme 3x a jestliže se dítě podívá alespoň jedenkrát do kukátka druhým okem, hodnotíme výsledek jako A.

Zhodnocení zkouškových úkonů – horní končetiny

Kvocient pravorukosti = **DQ** (Dexterity Quotient, lat. dexter = pravý) vypočítáme dle jednoduchého vzorce, který vyjadřuje počet pravostranných reakcí v procentech:

$$DQ = \frac{P + A/2}{N} * 100$$

P ... součet všech pouze pravostranných reakcí

A/2 ... polovina úkonů, které byly provedeny oběma rukama, pravou i levou, tzn. nevyhraněně

N ... počet všech úkolů

Stupňová vlastnost laterality je kvalitativně i kvantitativně vyjádřena v následujícím rozložení:

P	vyhraněné, výrazné praváctví	DQ = 100 – 90
P-	méně vyhraněné praváctví	DQ = 89 – 75
A	nevyhraněná lateralita (ambidextrie)	DQ = 74 – 50
L-	méně vyhraněné leváctví	DQ = 49 – 25
L	vyhraněné leváctví	DQ = 24 – 0

Výsledky jednotlivých úkonů zachycujeme do záznamového listu (příloha 6). Pracuje-li dítě jen pravou rukou/levou rukou, značíme křížkem (x) v rubrice P/v rubrice L záznamového listu. Pracuje-li dítě střídavě levou a pravou rukou nebo začne-li jednou a přejde na druhou ruku, značíme (x) v rubrice A záznamového listu.

4.4 Sledovaný soubor a průběh šetření

Šetření bylo realizováno při zápisu do první třídy konaném 25. ledna 2013 v 14:00 hodin v prostorách základní školy v Moravskoslezském kraji. Zápisu se zúčastnilo celkem 15 dětí, z toho 9 dívek a 6 chlapců. V době zápisu bylo 9 dětí ve věku 7 let a více a 6 dětí ve věku méně než 7 let. Jelikož se paní učitelka s dětmi víceméně zná z mateřské školy, protože se často navštěvují a scházejí na různých kulturních a sportovních akcích, zápis probíhal ve velice přátelském a hovorném duchu. Děti se po příchodu do základní školy ujaly žákyně deváté třídy, které si pro ně připravily zábavné soutěže. Na zápisu se podílely dvě paní učitelky z 1. stupně, kde jedna měla úlohu zapisovatelky a druhá si s dětmi povídala na koberci ve třídě. Děti předvedly své dovednosti nejenom paní učitelkám, ale také svým rodičům či prarodičům, kteří se zájmem přihlíželi na celý průběh zápisu v ZŠ.

Paní učitelka nejdříve zjišťovala komunikativní dovednosti dětí (slovní zásoba, kultivovaný projev, výslovnost, případné vady řeči), poté se zaměřila na základní matematické představy, kdy děti měly za úkol ukázat správný počet teček na kartičkách, počítat, do kolika zvládnou apod. Vyzkoušela je, zda znají nějakou pěknou básničku či písničku.

Po absolvování této části následoval orientační test školní zralosti, který byl zadán dětem rozděleným do skupin po třech, což usnadnilo sledování dětí při práci a správného úchopu náčiní, ale také případné poskytnutí pomoci. Mezitím si ostatní děti prohlížely třídu, učebnice a pomůcky do první třídy. Jelikož se celý zápis nesl v duchu pohádky O pejskovi a kočičce, dostaly děti po absolvování testu od paní učitelek jako odměnu zápisů kočičky či pejska na špejli a sladkost v podobě lízátko.

Test laterality byl s dětmi proveden následující den v mateřské škole. Děti byly v ranních hodinách ještě odpočaté a čilé, tudíž jim tato zkouška nečinila žádné problémy.

5 VÝSLEDKY ŠETŘENÍ A JEJICH ANALÝZA

5.1 Vyhodnocení orientačního testu školní zralosti

Tabulka 2 Rozdíly v testu školní zralosti dle pohlaví

Úkoly	Dívky (n=9)	Chlapci (n=6)
	Celkem bodů/ Průměr	Celkem bodů/ Průměr
1. Kresba mužské postavy	17/1,8	16/2,6
2. Napodobení psacího písma	24/2,6	14/2,3
3. Obkreslení skupiny bodů	15/1,6	12/2
Celková úroveň / průměrná úroveň	56/6,2	42/7

Legenda: Nižší skóre znamená lepší výsledek

Z tabulky č. 2 je patrné, že v kresbě mužské postavy byly úspěšnější dívky. V úkolu č. 2 dosahovali lepších výsledků naopak chlapci. S úkolem č. 3 si lépe poradily opět dívky. Z tabulky vyplývá, že dle nižšího skóre dosáhly lepších výsledků dívky nežli chlapci.

Tabulka 3 Rozdíly v testu školní zralosti dle věku

Úkoly	méně než 7 let (n=6)	7 let a více (n=9)
	Celkem bodů/ Průměr	Celkem bodů/ Průměr
1. Kresba mužské postavy	14/2,3	19/2,1
2. Napodobení psacího písma	18/3	20/2,2
3. Obkreslení skupiny bodů	13/2,2	14/1,5
Celková úroveň / průměrná úroveň	45/7,5	53/5,8

Z tabulky č. 3 je patrné, že kresbu mužské postavy zvládly lépe děti starší 7 let. V úkolu č. 2 dosáhly lepších výsledků opět děti sedmileté, nežli děti mladší. Děti starší sedmi let také úspěšněji dopadly v obkreslování skupiny bodů. Z výsledků tedy vyplývá, že děti starší let jsou mnohem více připravené a zralé pro vstup do školy.

Tabulka 4 Zjištění celkové úrovně v orientačním testu školní zralosti

Úroveň školní zralosti	Dívky	Chlapci	Celkem
Výrazný nadprůměr	5	2	7
Nadprůměr	1	-	1
Průměr	1	3	4
Slabší průměr	2	-	2
Podprůměr	-	1	1
Velmi slabá úroveň	-	-	-

V orientačním testu školní zralosti dosáhla necelá polovina vyšetřovaných dětí na úroveň výrazného nadprůměru. Další početnější skupinou byly 4 děti, které se přiblížily

průměrným výsledkům. Ostatní děti se svými výsledky zařadily do zbylých úrovní, avšak žádné z nich nedosáhlo na velmi slabou úroveň.

5.2 Vyhodnocení zkoušky laterality

Na základě popsané metodiky bylo ze záznamových listů vyhodnoceno, že 10 dětí preferuje při úkolech pravou ruku a řadí se do skupiny vyhraněného praváctví. Výsledky dalších 4 dětí dokazovaly méně vyhraněné praváctví. Jedno dítě z celkového počtu se řadilo do skupiny méně vyhraněného leváctví.

5.3 Vyhodnocení doplňujícího dotazníku

Otázka č. 1 *Dítě je v MŠ na celý den nebo jen část dne?*

Z výpovědí rodičů jsem se dozvěděla, že 13 dětí je v mateřské škole na celý den a pouze 2 děti jen na část dne.

Otázka č. 2 *Jaké kroužky kromě MŠ dítě navštěvuje? (jaké aktivity provozuje např. plavání, tanec, angličtina apod.)*

Mezi kroužky, které rodiče nejčastěji v dotazníku zmiňovali, patřilo plavání, které navštěvuje 6 dětí a výtvarný kroužek, kam dochází také 6 dětí. Tyto děti prokázaly mnohem lepší úroveň kresby nežli děti, které se žádnému podobnému kroužku nevěnují. Zmínili zde také vyučování angličtiny pro děti předškolního věku a pohybové aktivity, které navštěvují celkem 2 děti ze zkoumaného vzorku.

Otázka č. 3 *Jaké aktivity dítě nejraději provozuje doma? (co rádo dělá)*

Mezi nejfrekventovanější odpovědi patřilo hraní si s kostkami různých tvarů a velikostí, skládání puzzle, hry s panenkami, auty aj., které napsalo celkem 12 rodičů z 15. Druhou nejčastější odpovědí, na které se shodlo 10 rodičů, bylo kreslení a výtvarné aktivity. Dále rodiče v dotazníku uvedli, že 2 děti se rády věnují aktivitám, jako je zpěv, prohlížení obrázkových

knížek a tanec. Odpověď jednoho z rodičů mě překvapila, neboť uvedl, cituji doslovně: „ dítě dělá blbosti“. Byla jsem mile překvapena, když jeden z rodičů v dotazníku uvedl, že jeho dítě rádo zahradničí a stará se o domácí zvířata.

Otázka č. 4 *Věnujete se dostatečně dítěti, co se týče přípravy k zahájení povinné školní docházky? Pokud ano, jakým způsobem jej připravujete?*

Celkem 14 rodičů se věnuje dětem v oblasti přípravy pro vstup do 1. třídy, pouze jeden rodič uvedl, že se dítěti nevěnuje v této oblasti natolik, kolik by mohl.

Rodiče, kteří se této přípravě věnují, často odpovídali, že s dítětem doma počítají (7 rodičů), učí se poznávat čísla a písmena (7 rodičů), procvičují barvy a tvary (3 rodiče) a plní úkoly z pracovních listů pro předškolní děti (3 rodiče). Jen jediný rodič v dotazníku zmínil, že dítě učí, jak správně držet psací nůž.

Otázka č. 5 *Čtete dítěti pohádkové knížky?*

Všech 15 rodičů v dotazníku uvedlo, že svým dětem předčítají pohádkové knihy, a to nejčastěji před spaním.

Otázka č. 6 *Podílíte se na akcích MŠ? (například Drakiáda, Zamykání lesa, Zpívání u vánočního stromu apod.)*

Z odpovědí dotazníku vyplývá, že se 12 rodičů aktivně podílí na organizaci a průběhu akcí, pořádaných mateřskou školou. Zbývající 3 rodiče se akcí nezúčastňují. Z dotazníku jsem zjistila, že rodiče, kteří se nezúčastňují akcí MŠ, se dítěti nevěnují v přípravě na vstup do školy a tyto děti vykazovaly průměrné výsledky v OTŠZ. Děti, kterým rodiče předčítali pohádkové knihy a připravovali je doma na vstup do školy, si vedly v testu školní zralosti mnohem lépe. Všechny děti s výjimkou jednoho chlapce, kterému byl navržen odklad školní docházky, byly ohodnoceny jako připravené pro školní docházku a v září nastoupily do první třídy.

6 SHRNUÍ VÝSLEDKŮ VÝZKUMU A DISKUSE

Dle výsledků šetření si s kresbou mužské postavy a s obkreslováním skupiny bodů lépe poradily dívky. Chlapci naopak dosáhli lepších výkonů v napodobení psacího písma a také si test podepsali celým svým jménem a příjmením. Na začátku celého šetření byla položena **výzkumná otázka č. 2**, zda jsou dívky v testu školní zralosti úspěšnější nežli chlapci. Má odpověď zní: „Ano, v testu školní zralosti dívky opravdu dosahovaly lepších výsledků nežli chlapci.“ Co se týče kresby postavy, příčinou může být skutečnost, že dívky častěji v mateřské škole kreslí postavy různých pohádkových bytostí (princezen), celou svou rodinu, na rozdíl od chlapců, kteří se spíše zajímají o kresbu dopravních prostředků a technických strojů.

Co se týče zjišťování rozdílů v testu školní zralosti dle věku, všechny tři testové úkoly lépe zvládly děti starší 7 let nežli děti mladší. Na **výzkumnou otázku č. 1** tedy mohu odpovědět, že děti starší 7 let jsou mnohem více připravené a zralé pro vstup do školy. Důvodem je zřejmě vyšší stupeň rozvoje kognitivních funkcí, zejména vnímání a představitelosti a dále fakt, že již nabyly více zkušeností v kresebném projevu a mnohem častěji si všímají detailů. Nezapomínají dokreslit párové orgány, jakou jsou například oči a uši a již nakreslí správný počet prstů na ruce. Dolní končetiny zakončí obvykle chodidly či obuví. Kromě výše uvedených faktorů to může být dáno také tím, že se těmto dětem rodiče více věnují v oblasti přípravy na prvopočáteční čtení a psaní. Příčinou může být lépe vyvinutá prostorová orientace.

V orientačním testu školní zralosti dosáhla necelá polovina vyšetřovaných dětí na úroveň výrazného nadprůměru. Další početnější skupinou byly 4 děti, které se přiblížily průměrným výsledkům. Ostatní děti se svými výsledky zařadily do zbylých úrovní, avšak žádné z nich nedosáhlo na velmi slabou úroveň. Příčinou slabších výsledků může být jak nižší úroveň rozvoje kognitivních schopností daná fyziologicky, tak nedostatečnou přípravou, podnětností ze stran rodičů.

Abych mohla zodpovědět výzkumnou otázku č. 3, jaký stupeň laterality v době zápisu u dětí převažoval, musela jsem porovnat výsledek zkoušky laterality dle Matějčka, Žlaba s preferencí horní končetiny dětí při realizaci orientačního testu školní zralosti a s údaji o lateralitě, uváděnými rodiči v dotazníku. Odpověď zní, že všechny děti kromě jedné dívky s nevyhraněným leváctvím, spadají do skupiny vyhraněné pravorukosti.

Šulcová (1989) in Šmelová (2012) uvádí poznatek, že v lateralizaci byly zjištěny intersexuální rozdíly. Ženský mozek je univerzálnější, mužský je více specializován, lateralizován. Je to jedna z mnoha příčin, proč dívky lépe zvládají nároky školy na jejím počátku.

ZÁVĚR

V bakalářské práci jsem se zaměřila na problematiku posuzování školní připravenosti a zralosti pro vstup do základní školy. V teoretické části jsem se zabývala vývojem předškolního dítěte z oblasti motoriky, poznávacích procesů, začlenění se do kolektivu dětí, lateralitou a samotnými pojmy školní připravenost a školní zralost.

Praktická část byla zaměřena na konkrétní výzkum, který jsem realizovala při zápisu dětí do první třídy. Posuzovala jsem úroveň připravenosti z hlediska orientačního testu školní zralosti a testu lateralit.

Bakalářská práce na toto téma byla pro mě velkým přínosem. V rámci ní se mi podařilo lépe se seznámit s diagnostickými metodami, které jsou pro mé budoucí povolání a působení v mateřské škole nezbytné. Zjistila jsem, že diagnostiku v mateřské škole nejvíce uplatňují učitelky především při vstupu dítěte do tohoto zařízení.

Po zpracování výsledků jsem došla k závěru, že v celkovém testu školní zralosti dosáhly lepšího výkonu dívky nežli chlapci a zároveň děti starší 7let nežli děti mladší.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

- BEDNÁŘOVÁ, J., ŠMARDOVÁ, V. *Školní zralost: Co by mělo umět dítě před vstupem do školy*. Brno: Computer Press, 2010. ISBN 978-80-251-2569-4.
- BYTEŠNÍKOVÁ, I. *Komunikace dětí předškolního věku*. Praha: Grada Publishing, a.s., 2012. ISBN 978-80-247-3008-0.
- ČAČKA, O. *Psychologie duševního vývoje dětí a dospívajících s faktory optimalizace*. Brno: Masarykova univerzita, 2000. ISBN 80-7239-060-0.
- DRNKOVÁ-PAVLÍKOVÁ, Z., SYLLABOVÁ, R. *Záhada leváctví a praváctví*. Praha: Avicenum, 1983.
- FASNEROVÁ, M. *Vybrané kapitoly z elementárního čtení a psaní*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2012. ISBN 978-80-244-3143-7.
- CHRÁSKA, M. *Metody pedagogického výzkumu*. Praha: Grada Publishing, a.s., 2007. ISBN 978-80-247-1369-4.
- JIRÁSEK, J. *Testová příručka: pokyny pro administraci a interpretaci Orientačního testu školní zralosti*. Bratislava: Psychodiagnostické a didaktické testy, 1970.
- KLENKOVÁ, J., KOLBÁBKOVÁ, H. *Diagnostika předškoláka – správný vývoj řeči dítěte*. Brno: MC nakladatelství, 2003.
- KŘIŠŤANOVÁ, L. *Diagnostika laterality a metodika psaní levou rukou*. Hradec Králové: Gaudeamus, 1998. ISBN 80-7041-914-8.
- KURIC, J. A KOL. *Ontogenetická psychologie*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1986. ISBN 14-409-86.
- LANGMEIER, J., KREJČÍŘOVÁ, D. *Vývojová psychologie*. Praha: Grada Publishing, 1998. ISBN 80-7169-195-X.
- LISÁ, L., KŇOURKOVÁ, M. *Vývoj dítěte a jeho úskalí*. Praha: Avicenum, 1986. ISBN 08-084-86.
- PRŮCHA, J., WALTEROVÁ, E., MAREŠ, J. *Pedagogický slovník*. Praha: Portál, 2009. ISBN 978-80-262-0403-9.
- PŘÍHODA, V. *Ontogeneze lidské psychiky: Vývoj člověka do patnácti let*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1967.

SOVÁK, M. *Metodika výchovy leváků*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1966. ISBN 14-037-66.

ŠIMÍČKOVÁ-ČÍŽKOVÁ, J. a kol. *Přehled vývojové psychologie*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2010. ISBN 978-80-244-2433-0.

ŠMELOVÁ, E. a kol. *Připravenost dětí k zahájení povinné školní docházky v kontextu současného kurikula*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2012. ISBN 978-80-244-3345-5.

ŠULOVÁ, L. *Raný psychický vývoj dítěte*. Praha: Karolinum, 2004. ISBN 80-246-0877-4.

TRPIŠOVSKÁ, D., VACÍNOVÁ, M. *Ontogenetická psychologie*. Ústí nad Labem: Univerzita J. E. Purkyně, 2006. ISBN 80-7044-792-3.

VÁGNEROVÁ, M. *Vývojová psychologie: Dětství, dospělost, stáří*. Praha: Portál, 2000. ISBN 80-7178-308-0.

ZÁKON č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon). Praha: Ministerstvo vnitra, 2004.

SEZNAM POUŽITÝCH SYMBOLŮ A ZKRATEK

HK	Horní končetiny
HM	Hrubá motorika
JM	Jemná motorika
MŠ	Mateřská škola
PŠD	Povinná školní docházka
ZŠ	Základní škola
OTŠZ	Orientační test školní zralosti

SEZNAM OBRÁZKŮ

Obrázek 1 <i>Vývojová stádia dětské figurální kresby (převzato z Psychodiagnostické a didaktické testy, 1970)</i>	11
Obrázek 2 <i>Skleničky stejného tvaru s korálky (převzato Langmeier, 1998, s. 87)</i>	15
Obrázek 3 <i>Skleničky jiného tvaru s korálky (převzato z Langmeier, 1998, s. 88)</i>	15
Obrázek 4 <i>Hodnocení výkonů v úkolu č. 1</i>	35
Obrázek 5 <i>Hodnocení výkonů v úkolu č. 2</i>	36
Obrázek 6 <i>Hodnocení výkonů v úkolu č. 3</i>	37

SEZNAM TABULEK

Tabulka 1 Klasifikace školní zralosti	34
Tabulka 2 Rozdíly v testu školní zralosti dle pohlaví	43
Tabulka 3 Rozdíly v testu školní zralosti dle věku	44
Tabulka 4 Zjištění celkové úrovně v orientačním testu školní zralosti.....	44

SEZNAM PŘÍLOH

Příloha 1 Pracovní listy k fonematické diferenciaci

Příloha 2 Metodický pokyn Ministerstva školní a kultury

Příloha 3 Orientační test školní zralosti

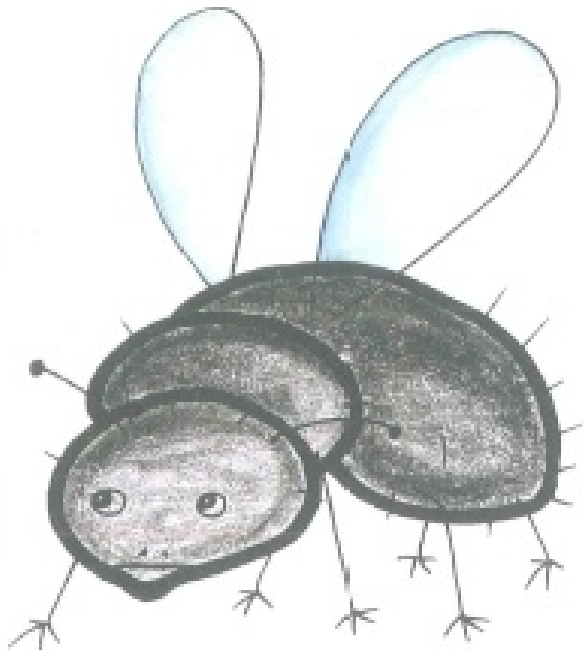
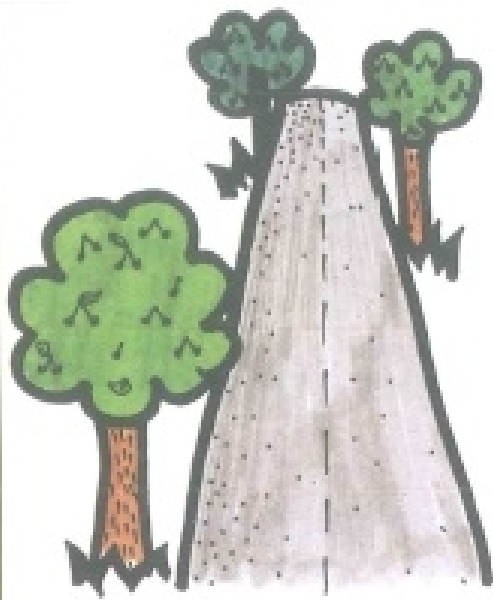
Příloha 4 Anamnestické údaje o dítěti a rodičích

Příloha 5 Doplnující dotazník pro rodiče

Příloha 6 Záznamové listy pro horní končetiny a oči

**PŘÍLOHA PI: PRACOVNÍ LISTY K FONEMATICKÉ
DIFERENCIACI (KLENKOVÁ, 2003)**

PŘÍLOHA PII: METODICKÝ POKYN MINISTERSTVA ŠKOLSTVÍ A KULTURY KULTURY (SOVÁK, 1966)

METODICKÝ POKYN MINISTERSTVA ŠKOLSTVÍ A KULTURY, UVEŘEJNĚNÝ VE VĚSTNÍKU MŠK, „O VÝCHOVĚ A VZDĚLÁVÁNÍ LEVORUKÝCH DĚTÍ“

Zvýraznění zásady individuálního přístupu učitelů a vychovatelů k žákům a zásady respektování individuálních vlastností žáků vyžaduje, aby byl brán zřetel také na levoruké žáky.

Při zjišťování levorukosti se učitelé a vychovatelé opírají o sdělení rodičů (zákonných zástupců), popřípadě školního lékaře: ve složitých a sporných případech si mohou vyžádat posudek krajské pedagogicko-psychologické poradny nebo okresního či krajského logopéda.

Výchova levorukého dítěte musí být jednotná, a proto učitel a vychovatel cílevědomě podporuje přednostní používání vedoucí levé ruky při všech činnostech dítěte (zvláště při výuce psaní, kreslení a pracovnímu vyučování) ve škole, mimo školu i v rodině.

Zvláštní pozornost věnují učitelé a vychovatelé těm levorukým žákům, kteří již byli přecvičeni na ruku pravou a v důsledku toho byl u nich narušen psychický vývoj.

Při výchově, vyučování a jakékoli práci levorukých žáků se učitel a vychovatel řídí výchovnými zásadami ve smyslu metodického pokynu ministerstva školství a kultury obsaženého v metodické příručce k tomu účelu vydané (Miloš Sovák „Metodika výchovy leváků“).

K docílení jednoty výchovného působení školy a rodiny uspořádá škola pro rodiče dětí levorukých po zahájení školního roku odborné semináře a konzultace.

Uvedený pokyn nabývá účinnosti dnem vyhlášení.

PŘÍLOHA PIII: ORIENTAČNÍ TEST ŠKOLNÍ ZRALOSTI

ORIENTAČNÍ TEST ŠKOLNÍ ZRALOSTI* ORIENTAČNÝ TEST ŠKOLSKEJ ZRELOSTI

Příjmení a jméno dítěte: Prezvisko a meno dieťaťa:			
Datum narození: Dátum narodenia:	Věk: r. m. Vek: r. m.	Datum vyšetření: Dátum vyšetrenia:	
Adresa rodičů: Adresa rodičov:			

1. Tady nakresli nějakého pána tak, jak to umíš.

1. Sem nakresli nejakého pána tak, ako to vieš.

© PSYCHODIAGNOSTICKÉ A DIDAKTICKÉ TESTY, n. p., Bratislava

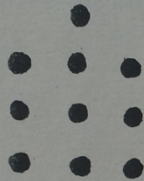
* Instrukce viz v: Jirásek—Tichá, Psychologická hlediska předškolních prohlídek. SZdN, Praha 1968
Instrukcie pozri v: Jirásek—Tichá, Psychologická hlediska předškolních prohlídek. SZdN, Praha 1968

2. Podívej se, tady je něco napsáno. Ty ses ještě psát neučil(a), ale zkus, jestli bys to taky uměl(a). Hezky se dívej, jak je to napsáno a tadyhle vedle na to prázdné místo to tak napiš.

Cingl osn

2. Pozri sa, tu je niečo napísané. Ty si sa ešte neučil(a) písať, ale skús, či by si to tiež vedel(a). Dobre sa pozri, ako je to napísané, a tu vedľa, na to prázdne miesto, to tak napiš.

3. Tady jsou takové puntíky. Zkus to tadyhle vedle nakreslit zrovna tak.

3. Tu sú také bodky. Skús to tu vedľa nakresliť takisto.

PŘÍLOHA PIV: ANAMNESTICKÉ ÚDAJE O DÍTĚTI A RODIČÍCH

	Věk	Pohlaví	Vzdělání rodičů	Počet sourozenců	Má dítě vlastní pokoj	Největší výchovný vliv na dítě	Lateralita
1.							
2.							
3.							
4.							
5.							
6.							
7.							
8.							
9.							
10.							
11.							
12.							
13.							
14.							
15.							

PŘÍLOHA PV: DOPLŇUJÍCÍ DOTAZNÍK PRO RODIČE

Vážení rodiče,

jmenuji se Petra Šenkyříková a studuji Pedagogickou fakultu na Univerzitě Palackého v Olomouci. Navštěvuji již 2. ročník oboru Učitelství pro mateřské školy a v rámci své bakalářské práce na téma Připravenost dětí k zahájení povinné školní docházky zjišťuji školní zralost (fyzická, psychická, sociální).

Tímto Vás prosím o vyplnění tohoto dotazníku, který poslouží k získání informací pro již zmiňovanou bakalářskou práci.

Tyto informace jsou důvěrné a důvěrné zůstanou, nebudou nikde zveřejňovány (ochrana osobních údajů).

Jméno a příjmení:

2. Dítě je v MŠ na:

celý den

část dne

3. Jaké kroužky kromě MŠ dítě navštěvuje? (jaké aktivity provozuje např. plavání, tanec, angličtina apod.)

4. Jaké aktivity dítě nejraději provozuje doma? (co rádo dělá)

5. Věnujete se dostatečně dítěti, co se týče přípravy k zahájení povinné školní docházky?
Pokud ano, jakým způsobem jej připravujete?

Ano

Ne

6. Čtete dítěti pohádkové knížky?

Ano

Ne

7. Podílíte se na akcích MŠ? (například Drakiáda, Zamykání lesa, Zpívání u vánočního stromu apod.)

Ano

Ne

PŘÍLOHA PVI: ZÁZNAMOVÉ LISTY PRO HORNÍ KONČETINY A OČI

N	Horní končetiny	P	L	A	Poznámka
1.	Korálky do lahvičky				
2.	Zasouvání kolíčků				
3.	Klíč do zámku				
4.	Míček do krabičky				
5.	Jakou máš sílu				
6.	Stlač mi ruce				
7.	Sáhni si na ucho				
8.	Jak vysoko dosáhneš				
9.	Tleskání				
10.	Jehla a nit				
	Celkem				

	Oči	P	L	A	Poznámka
1.	Průhled kukátkem				
2.	Průhled manoptoskopem				
	Celkem				